

Summary

Stahiyeva N. Cultural and artistic heritage in studies of V. M. Peretz

The article is devoted to the actual problem of our time, which raises questions about cultural heritage in the context of human creativity. Analyzes creative heritage of the scientist, academician – Vladimir Nikolaevich Peretz.

Keywords: V. Peretz, culture, cultural and artificial heritage, cultural monuments, creation.

Аннотация

Стахивева Н.В. Художественное наследие в исследованиях В. Н. Перетца

Статья посвящена актуальной проблеме современности, которая поднимает вопрос о культурно-искусственном наследии в контексте творческой деятельности человека. Проанализировано научное наследие ученого, академика Владимира Николаевича Перетца.

Ключевые слова: В. Н. Перетц, культура, культурно-искусственное наследие, культурные памятники, творчество.

Надійшла до редакції 17.11.2014 р.

УДК 786.8(477)

В.В. Марченко

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС ДОСЛІДЖЕННЯ АКОРДЕОННОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Акордеонне мистецтво України посідає гідне місце у світовій музичній культурі. Це підтверджують сформована система освіти акордеоністів і методика викладання, численні перемоги вітчизняних виконавців на престижних міжнародних конкурсах, наявність оригінального репертуару, функціонування акордеона в академічній, естрадній та побутовій сферах. Водночас здобутки вітчизняного акордеонного мистецтва розпорошені по статтях, навчально-методичних посібниках, окремих дисертаційних дослідженнях. Тому подальше виявлення й осмислення наукових надбань у сфері акордеонного мистецтва залишається провідним завданням усіх, хто займається цими проблемами.

Метою статті є аналіз наукової літератури з різних аспектів цього мистецтва та визначення основних напрямів наукових досліджень даного виду музичної культури.

Питання появи і розвитку акордеона частково висвітлено у працях А. Басурманова, В. Бичкова, М. Давидова, С. Іванова, М. Імханицького, А. Мірека та ін. Проблеми естрадно-джазової музики в акордеонно-баянному мистецтві України розкрито у роботі М. Черепанина і М. Булди. Окремі аспекти методики викладання гри на акордеоні розглянуто у працях М. Давидова, М. Кравцова, А. Мірека, Н. Попович, О. Салія. Творчість представників акордеонного мистецтва висвітлено у довідково-енциклопедичній літературі А. Басурманова, А. Душного, Б. Пица, М. Імханицького, М. Мірека, А. Семешка.

Дослідження вітчизняного акордеонного мистецтва розпочалося в другій пол. ХХ ст. Історії появи й розвитку акордеона і баяна у різних країнах світу присвячена праця видатного музикознавця А. Мірека «Из истории аккордеона и баяна» (1967 р.), де на основі архівних матеріалів, свідчень працівників фабрик із виробництва різних видів гармонік, аналізується історія розвитку інструмента, його поширення, створення перших шкіл гри на баяні та акордеоні, творчість відомих виконавців. Відзначимо, що поруч із розвитком акордеона і баяна в СРСР, автор простежує еволюцію цих інструментів у різних країнах світу (Німеччині, Італії, Бельгії, Франції, Австрії, Швейцарії, Чехословаччині, США), які мали істотний вплив на ствердження статусу цих інструментів [16]. Праця є першим ґрунтовним дослідженням в аналізованій сфері і стала поштовхом для подальших розвідок.

Продовженням попередньої є робота А. Мірека «...И звучит гармоника» (1979 р.), в якій досліджено шляхи і форми розвитку гармоніки з часу появи цього інструмента в Росії до 30-х рр. ХХ ст.; розглянуто «географію» поширення гармоніки, еволюцію виконавства, репертуар, форми удосконалення моделей інструмента, появу методичних посібників з оволодіння грою на гармоніках певних видів [18].

У роботі Е. Показанник «Аккордеон в семействе гармоник: история создания и формирования технико-конструктивных характеристик» (1999 р.) [22] висвітлюються етапи формування конструкцій сучасних акордеонів.

Велике практичне значення має й праця відомого російського мистецтвознавця М. Імханицького «История баянного и аккордеонного искусства» (2006 р.), присвячена становленню і розвитку гармоніки і, особливо, двом її найбільш досконалим видам – баяну і акордеону, в якій автор увагу приділяє розвитку виконавства останніх десятиліть, здійснює аналіз вагомих творів баянного і акордеонного репертуару, характеризує творчість видатних баяністів і акордеоністів, розкриває особливості розвитку професійної музичної освіти баяністів і акордеоністів в СРСР та за кордоном [12]. Цінним у роботі є уточнення загальновідомих свідчень, що стосуються історії гармоніки та її видів.

У праці М. Імханицького. «Музыка зарубежных композиторов для баяна и аккордеона» (2004 р.) [11] простежено появу і розвиток баянного й акордеонного репертуару, створеного зарубіжними композиторами, здійснено аналіз найбільш відомих творів для цих інструментів.

Важливими є й роботи, в яких порушуються проблеми створення репертуару для акордеона. Серед них відзначимо праці В. Бичкова, в яких розкрито етапи розвитку камерно-академічного репертуару для акордеона і баяна, показано взаємозв'язок репертуару з виконавством та інструментарієм [3–5].

Важливою для дослідження сучасного акордеонного мистецтва є монографія «Естрадний олімп акордеона» (2008 р.) М. Черепанина і М. Булди [26], в якій здійснено комплексне вивчення художніх напрямів акордеонно-баянної музики другої пол. ХХ – початку ХХІ ст., детермінованих динамікою розвитку світової музичної культури.

Про зростання зацікавленості акордеонним мистецтвом засвідчує й низка дисертаційних досліджень, присвячених висвітленню питань функціонування та розвитку цього різновиду музичної культури.

Дисертація Є. Іванова «Академічне баянно-акордеонне мистецтво в Україні» (історичний аспект) (1995 р.) [10] є першою спробою обґрунтування й систематизації матеріалу з історії українського академічного баянно-акордеонного мистецтва. В ній простежується становлення цього явища й виявляються тенденції його подальшого розвитку; розкрито особливості зародження та розвитку кустарного і промислового виробництва язичкових клавішно-пневматичних інструментів в Україні, висвітлюється становлення київської школи академічного виконавства і аналізується репертуар провідних вітчизняних виконавців. Однак головна увага приділяється баянному мистецтву і практично відсутні відомості про акордеон.

У дисертації В. Бичкова «Формирование и развитие баянно-акордеонного искусства как явления отечественной и европейской музыкальной культуры, начало ХІХ – конец ХХ вв.: исполнительство, музыка, инструментарий» (1999 р.) [2] здійснено характеристику тенденцій розвитку цього виду мистецтва в Росії та Західній Європі. Автор розглядає його як багаторівневу макросистему, до якої входять декілька субструктур (музика, виконавство, інструментарій). Здійснюється їх аналіз і визначається перспектива розвитку російського та зарубіжного баянно-акордеонного мистецтва. Однак головну увагу в цьому дослідженні приділена баяну і використовується назва «акордеон» у ставленні до баяна згідно з європейською традицією.

Зацікавлення викликає і дисертація М. Булди «Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ століття: композиторська творчість і виконавство» (2007 р.) [6], у якій виявляються особливості функціонування естрадно-джазової музики в цьому виді виконавства, етапи її розвитку в контексті виконавської традиції вітчизняних і зарубіжних акордеоністів-баяністів. Значне місце у дослідженні приділяється акордеону, з'ясовано причини ствердження його як професійного концертного інструмента, розкриваються специфічні якості акордеона, що сприяли закріпленню його позиції на естраді, особливості модернізації музичної мови акордеонно-баянних творів сучасних українських композиторів.

Суттєвим внеском у розвиток методико-теоретичної бази вітчизняного акордеонного мистецтва стали дисертаційні дослідження вітчизняних і російських учених, в яких порушуються проблеми методики навчання гри на акордеоні. Наукову значущість має дисертація відомого акордеоніста М. Кравцова [13], в якій розкриваються особливості удосконаленої правої клавіатури акордеона, що забезпечує інструменту життєздатність і використовується у сучасній виконавській практиці. Заслуговує на увагу й дисертаційне робота Н. Попович, в якій здійснено розробку, обґрунтування та експериментальну перевірку педагогічних умов і методики розвитку художнього смаку студентів класу акордеона засобами естрадного мистецтва, розкрито засоби художньо-виховного впливу естрадного музичного мистецтва, визначено критерії й встановлено рівні сформованості художнього смаку студентів класу акордеона [23].

У дисертації В. Салія розроблено та обґрунтовано методику роботи над музичним образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні), представлено розробку інноваційних форм роботи над музичним образом із підлітками у процесі навчання їх гри на баяні (акордеоні) [24].

Важливе значення для удосконалення методики викладання гри на акордеоні мають навчальні посібники М. Кравцова, у яких висвітлена унікальна технологія автора, що дозволяє оволодіти акордеоном із принципово новою системою влаштування правої клавіатури; подані таблиці-схеми діатонічних мажорних, мінорних і хроматичних гам, топографія розташування пальців у тонічних тризвуках чотириголосного викладу, а також у домінантсептакордах з оберненнями і зменшених септакордах з оберненнями. Також розміщена рекомендована аппліатура для виконання легато в діатонічних і хроматичних гамах подвійними нотами [14, 15]. Ці праці сприяють підвищенню рівня виконавської майстерності акордеоніста.

Питання удосконалення методики викладання на акордеоні простежується у навчальному посібнику А. Мірека. Це перша праця з естрадної гри на акордеоні, в якій розкривається специфіка естрадно-джазового музикування. Видання відповідає програмам навчальних закладів і призначене для шести-семирічного навчання на стандартному інструменті з готовим акомпанементом. На основі використання високопрофесійної методики активізується процес засвоєння різноманітних виконавських прийомів володіння звуком і ритмом [21].

Вагомим внеском у навчально-методичну базу баянного і акордеонного мистецтва є підручник М. Давидова, в якому на основі багаторічного досвіду і аналізу науково-методичної літератури з проблем музичного виконавства розроблено теорію виконавської майстерності. Автор здійснює спробу розв'язати

класичну тріаду виконавського мистецтва, сформульовану Г. Нейгаузом: «інструмент – музичний твір – виконавець». У праці розглянуто класифікацію музичного інструментарію і взаємопроникнення специфіки суміжних сфер виконавського мистецтва, проаналізовано артикуляційно-штрихові проблеми техніки гри на баяні (акордеоні). Подано обґрунтування принципу мікроструктурного виконавського інтонування як засобу формування художньої техніки в процесі глибокого емоційно-логічного проникнення в задум композитора, розроблено технологічний комплекс ритмодинаміки виконавського інтонування. У роботі порушуються проблеми виховання виконавця, розглядаються такі аспекти, як культура почуттів, єдність інтелектуального і емоційного факторів, робота над музичним твором, виховання індивідуальності музиканта, методика визначення оцінки за виконання програми [7]. Дана праця може використовуватися в курсах методики і спеціального класу для учнів і викладачів усіх ланок навчання, концертних виконавців різних спеціальностей.

Велике значення для розвитку акордеонного і баянного мистецтва мала поява низки довідників та енциклопедій. Так, у довіднику А. Мірека здійснено узагальнення й систематизацію свідчень про виникнення, поширення, будову (розташування клавіш і кнопок на клавіатурах, звукоряді, музичних можливостях) основних видів гармонік, від губних до фісгармонії, і від найпростіших народних зразків до найбільш досконалих тогочасних моделей акордеонів і баянів [17]. Питанням появи і класифікації акордеонів і баянів присвячений «Справочник: научно-исторические пояснения к схеме возникновения и классификации основных видов гармоник (аккордеонов и баянов)» (1992 р.) А. Мірека [19]. Ґрунтовне дослідження А. Мірека – енциклопедія «Гармоника: прошлое и настоящее» (1994 р.) присвячене історичному розвитку гармоніки та її різновидів. На основі збирацької роботи, колекціонування різноманітних моделей гармонік і свідчень про виконавців, майстрів-конструкторів автору вдалося створити фундаментальну роботу, якій за повнотою матеріалу немає рівних у сфері акордеонно-баянного мистецтва [20].

Справжньою енциклопедією народно-інструментального мистецтва України є фундаментальна робота М. Давидова «Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа)» (2005 р.) [8], у якій висвітлюються творчі, виконавські, науково-методичні та педагогічні здобутки у сфері народно-інструментального мистецтва України, характеризується творчість професійних композиторів, які створили оригінальний репертуар для народних інструментів, подано портрети яскравих особистостей, педагогів, виконавців, колективів, творча діяльність яких є значним внеском у скарбницю академічного народно-інструментального мистецтва країни. Автор відзначає вагомий роль Київської академічної школи народно-інструментального мистецтва у збереженні й розвитку жанру, а також внесок регіональних шкіл у цей інтеграційний процес.

Належне місце серед енциклопедичних видань посідає й довідник А. Семешка «Баянно-акордеонне мистецтво України на зламі ХХ-ХХІ століть» (2008 р.), в якому систематизовано інформацію про життя і творчий доробок баяністів, акордеоністів і гармоністів країни та української діаспори, подано перелік міжнародних і національних конкурсів, проведених в Україні періоду її державної незалежності та зарубіжних міжнародних конкурсів, в яких брали участь українські виконавці, подано перелік нотних видань вітчизняних композиторів та редакторів-упорядників, окремих наукових і методичних праць українських авторів [25].

Як зазначають вітчизняні дослідники, характерною особливістю праць, присвячених проблемам народно-інструментального мистецтва загалом і акордеонного зокрема є те, що досліджують функціонування цієї сфери культури не лише професійні музикознавці і культурологи, а й педагоги та виконавці. Отже, аналіз літератури з проблем сутності, шляхів, тенденцій розвитку акордеонного мистецтва України дозволив виокремити такі напрями наукових досліджень цього різновиду музичної культури: особливості становлення і розвитку акордеонного мистецтва; питання репертуарної політики акордеоністів; конструктивні особливості акордеона; теорія і методика викладання на акордеоні; розвиток музичних здібностей акордеоніста, виховання виконавця; питання творчої діяльності провідних вітчизняних акордеоністів.

Список використаної літератури

1. **Басурманов А.** Баянное и аккордеонное искусство / А. Басурманов / Общ. ред. Н. Я. Чайкина. – М. : Кифара, 2003. – 540 с.
2. **Бычков В.** Формирование и развитие баянно-аккордеонного искусства как явления отечественной и европейской музыкальной культуры (Начало XIX – конец XX веков : исполнительство, музыка, инструментарий): дисс. ... в виде научн. докл. ... докт. искусств.: спец.: 17.00.02 – «Музыкальное искусство» / Рос. ин-т истории и искусств / В. Бычков. – СПб., 1999. – 52 с.
3. **Бычков В.** Баянно-аккордеонная музыка России и Европы / В. Бычков. – Челябинск, 1997. – Кн. 2: Аккордеонная музыка Европы. – 290 с.
4. **Бычков В.** Баянно-аккордеонная музыка России и Европы / В. Бычков. – Челябинск, 1997. – Кн. 1: Баянная музыка России. – 216 с.
5. **Бычков В.** История отечественной баянной и зарубежной аккордеонной музыки / В. Бычков. – М., 2003. – 270 с.
6. **Булда М.** Естрадно-джазовая музыка в акордеонно-баянном мистецтві України другої пол. ХХ – початку ХХІ ст.: композиторська творчість і виконавство : автореф. дис...канд. мистецтв.: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / М. Булда. – Х., 2007. – 19 с.

7. *Давидов М.* Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста): підруч. для вищ. та середніх муз. навч. закл. / М. Давидов. – К. : Муз. Україна, 2004. – 290 с.
8. *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах. (Українська академічна школа): підручн. / М. Давидов. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2005. – 419 с.
9. *Душний А.* Львівська школа баянно-акордеонного мистецтва : довідн. / А. Душний, Б. Пиц. – Дрогобич : Посвіт, 2010. – 216 с.
10. *Іванов Є.* Академічне баянно-акордеонне мистецтво в Україні (історичний аспект): автореф. дис...канд. мистецтв.: спец. 17.00.02 – «Музичне мистецтво» / Є. Іванов. – К., 1995. – 16 с.
11. *Імханицький М.* Музыка зарубежных композиторов для баяна и аккордеона: учеб. пос. для муз. вузов и уч-щ / М. Имханицкий. – М. : Изд-во РАМ им. Гнесиных, 2004. – 376 с.
12. *Імханицький М.* История баянного и аккордеонного искусства: уч. пос. / М. Имханицкий. – М.: Изд-во РАМ им. Гнесиных, 2006. – 520 с.
13. *Кравцов Н.* Усовершенствование органно-фортепианной клавиатуры и назревшие проблемы гармонно-баянного исполнительства: автореф. дисс... канд. искусств.: спец. 17.00.02 – «Музыкальное искусство» / Н. Кравцов. – Л., 1982. – 18 с.
14. *Кравцов Н.* Художественно-выразительные возможности аккордеона с усовершенствованной клавиатурой: учеб. пос. / Н. Кравцов. – СПб., 1992. – 82 с.
15. *Кравцов Н.* Таблицы аппликатур гамм, аккордов и арпеджио для готово-выборного аккордеона / Н. Кравцов. – С.-Пб, 2012 – 150 с.
16. *Мирек А.* Из истории аккордеона и баяна / А. Мирек. – М. : Музыка, 1967. – 196 с.
17. *Мирек А.* Справочник по гармоникам / А. Мирек. – М. : Музыка, 1968. – 132 с.
18. *Мирек А.* И звучит гармоника: Научно-историческая энциклопедическая книга / А. Мирек. – М. : Сов. композ., 1979. – 176 с.
19. *Мирек А.* Справочник: научно-исторические пояснения к схеме возникновения и классификации основных видов гармоник (аккордеонов и баянов) / А. Мирек. – М, 1992. – 60 с.
20. *Мирек А.* Гармоника: прошлое и настоящее / А. Мирек. – М. : Интерпракс, 1994. – 534 с.
21. *Мирек А.* Курс эстрадной игры на аккордеоне / А. Мирек. – М. : Велес, 1995. – 276 с.
22. *Показанник Е.* Эволюция пиано-аккордеона: функционирование, конструкция, репертуар: автореф. дисс...канд. искусств.: спец. 17.00.02 – «Музыкальное искусство» / Е. Показанник. – Ростов-на-Дону, 1999. – 27 с.
23. *Попович Н.* Педагогічні умови розвитку художнього смаку у студентів класу акордеона засобами естрадного мистецтва: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 – «Теорія та методика навчання музики і музичного виховання» / Н. Попович. – К., 2005. – 18 с.
24. *Салій В.* Методика роботи над музичним образом у процесі навчання підлітків гри на баяні (акордеоні): автореф. дис...канд. пед. наук: спец. 13.00.02 – «Теорія та методика музичного виховання» / В. Салій. – К., 2010. – 23 с.
25. *Семешко А.* Баянно-акордеонне мистецтво України на зламі ХХ–ХХІ ст.: довідн. / А. Семешко. – Т. : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 244 с.
26. *Черепанин М.* Естрадний олімп акордеона: моногр. / М. Черепанин, М. Булда. – Ів.-Франк.: Вид-во «Лілея-НВ», 2008. – 256 с.

Резюме

Здійснено аналіз наукової літератури, присвяченої різним аспектам акордеонного мистецтва України і визначено основні напрями наукових досліджень цього різновиду музичної культури.

Ключові слова: акордеонне мистецтво України, акордеон, репертуар, дослідження, музична культура.

Summary

Marchenko V. Historiographical discourse in research of accordion art in Ukraine

The article is focused on scientific literature, which is dedicated to different aspects of accordion art of Ukraine and the basic directions of scientific researches of musical culture are verified.

Key words: accordion art of Ukraine, accordion, repertoire, researches, musical culture.

Аннотация

Марченко В.В. Историкографический дискурс изучения акадеонного искусства в Украине

Анализируется научная литература, посвященная различным аспектам аккордеонного искусства Украины и выделяются основные направления научных исследований этой разновидности музыкальной культуры.

Ключевые слова: аккордеонное искусство Украины, аккордеон, репертуар, исследования, музыкальная культура.

Надійшла до редакції 11.11.2014 р.